

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

У роботі розглянуто інноваційну діяльність підприємств та її фінансове забезпечення. Визначено основні напрямки активізації інноваційної діяльності. Зазначено необхідність чіткої регіональної промислової політики, що передбачає комплекс заходів щодо стимулювання просування регіональних товарів на український та зовнішній ринок.

Трансформація економічної системи України в контексті забезпечення євроінтеграційних прагнень та членства в Світовій організації торгівлі вимагає якісно нових підходів до вирішення проблеми соціально-економічного зростання. На сучасному етапі розвитку нашої країни тільки інноваційно орієнтована економіка здатна забезпечити випереджаючі темпи зростання. З огляду на сказане, актуальними питаннями економічної політики держави є структурна перебудова і модернізація промисловості та розвиток інноваційної моделі економічного зростання.

Аналіз господарської практики свідчить, що сучасні темпи здійснення інноваційної діяльності в Україні є вкрай незадовільними. Незважаючи на те, що впровадження інновацій на промислових підприємствах є одним із способів удосконалення структури виробництва, підтримки високих темпів розвитку і рівня прибутковості, інновації досі не стали належним засобом підвищення конкурентоспроможності. Існуюча ситуація обумовлена рядом внутрішніх і зовнішніх чинників, серед яких найбільш вагомим є недосконалість фінансового забезпечення.

Проблема фінансового забезпечення інноваційної діяльності є не новою для економічної науки. Питанням розкриття суті фінансового забезпечення, дослідження різних підходів до підвищення ефективності фінансування інноваційної діяльності, виявлення та використання резервів для реалізації інноваційної діяльності, економічним обґрунтуванням інноваційних проектів,

з'ясуванням причин виникнення негативних тенденцій в здійсненні інноваційної діяльності присвячена чимала кількість робіт зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів: В.Александрової, І.Алексєєва, О.Амоші, Ю.Бажала, І.Балабанова, О.Васюренко, О.Василика, А.Васильєва, А.Гальчинського, М.Долішнього, П.Завліна, С.Іщук, С.Ільєнкової, А.Кінаха, М.Козоріз, М.Крупки, С.Кравченко, Д.Кокуріна, А.Кузнєцової, Н.Лапіна, О.Лапко, І.Луніної, Я.Лудченко, І.Лютого, О.Мотовилова, С.Науменкової, С.Онишко, А.Пересади, А.Пригожина, А.Савчука, М.Туган-Барановського, Л.Федулової, Р.Фатхудинова, М.Чухрай, Й.Шумпетера, Ю.Яковця, А.Яковлева та ін.

Незважаючи на те, що наукові напрацювання за даною тематикою є досить значними, існують питання, котрі залишаються недостатньо розробленими як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Метою статті є розглянути вплив держави на інноваційну діяльність підприємств та її фінансове забезпечення.

У період становлення ринкових відносин в Україні, коли важливим завданням є збереження промислового комплексу, проблема підвищення ефективності інноваційної діяльності вітчизняних підприємств набуває принципового значення, оскільки її вирішення дасть змогу перейти до створення та використання технологій більш високого рівня, що в свою чергу сприятиме економічному зростанню національної економіки.

Під промисловим підприємством ми будемо розуміти професійну організацію, що функціонує як відокремлена

Яна Гончарук,
к.е.н., заст. зав.
кафедри фінансів
ПВНЗ
«Буковинський
університет»

виробнича спеціалізована одиниця і яка за допомогою наявних виробничих ресурсів виробляє необхідну продукцію або надає послуги, потрібні для споживання суспільства [1, с.27].

На жаль, в умовах трансформації економіки стан впровадження та використання інновацій на промислових підприємствах України є далеким від європейських стандартів. Складність ситуації обумовлена різноманітністю чинників, які впливають на здійснення інноваційної діяльності, серед яких ключове місце займає проблема фінансового забезпечення інноваційної діяльності.

Питання, пов'язані з фінансовим забезпеченням інноваційної діяльності, досліджувалися та висвітлювалися в економічній літературі, проте на кожному новому етапі вдосконалення інноваційної сфери вони знову постають у інших аспектах, оскільки економіка є динамічною системою, яка постійно породжує нові проблеми, що потребують наукового вирішення. Тому удосконалення та підвищення ефективності фінансового забезпечення інноваційної діяльності на промислових підприємствах набуває особливої актуальності.

Процес фінансового забезпечення інноваційної діяльності промислових підприємств характеризується не лише багатомірністю його економічної сутності, але й різноманітністю форм і методів, у яких він здійснюється. Тому сучасні економісти під деякими загальними поняттями розуміють різні процеси, що характеризуються багатьма термінами. З метою забезпечення ефективного і цілеспрямованого дослідження фінансування інноваційної діяльності важливо систематизувати термінологію, пов'язану з відображенням такого процесу.

Інноваційна діяльність, відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» – це діяльність, що спрямована на використання та комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентноздатних товарів і послуг [2].

На відміну від означення, сформульованого українським законодавцем, яке, на нашу думку, обмежує інноваційну діяльність виключно випуском на ринок нових конкурентноздатних то-

варів і послуг, у світовій практиці використовують ширше формулювання, яке включає в себе також і розширення та відновлення номенклатури і поліпшення якості продукції (товарів, послуг), що випускається, удосконалення технології їх виробництва з наступним впровадженням і ефективною реалізацією на внутрішньому чи зовнішньому ринках [3].

Система фінансування інноваційної діяльності складається із взаємопов'язаних елементів і включає в себе:

- джерела надходження коштів для здійснення інноваційної діяльності;
- механізм акумуляції коштів, які можна залучити з різних джерел;
- принципи та процедуру інвестування мобілізованих коштів;
- механізм контролю за інвестиціями;
- механізм повернення авансованих в інноваційні процеси коштів.

Вихідними принципами, на яких слід будувати систему фінансування інновацій, є чітка цільова орієнтація системи, тобто забезпечення нею швидкого, широкого й ефективного використання сучасних науково-технічних досягнень; логічність, обґрунтованість та юридична захищеність прийомів і механізмів, які при цьому використовуються; наявність багатьох і різних джерел фінансування; комплексність системи, тобто можливість охоплення широкого кола технічних і технологічних нововведень та напрямів їхнього практичного використання; адаптивність і гнучкість, що передбачає постійну спрямованість усієї системи й окремих її елементів на умови динамічних змін зовнішнього середовища для підтримки максимальної ефективності [4].

Як показали результати досліджень, головною перешкодою на шляху інноваційного розвитку економіки в Україні є хронічний дефіцит фінансових ресурсів. Механізми створення підприємницького середовища, сприятливого для інновацій, базуються в першу чергу, на системі фінансового забезпечення, складовими якої є кошти із джерел різного походження, тому проблема пошуку фінансових ресурсів, необхідних для реалізації інноваційної діяльності, є актуальною та своєчасною.

Одним із найважливіших показників інновативності економіки є частка підприємств, які впроваджували інновації. Результати аналізу змушують визнати той негативний факт, що кількість підприємств, що впроваджували інновації протягом останнього року не тільки не зросла, а навіть дещо зменшилася.

За даними щорічного обстеження інноваційної діяльності промислових підприємств Чернівецької області у 2010р. інноваційною діяльністю в області займалось 30 підприємств або 14,2% від загальної кількості обстежених промислових підприємств (у 2007р. – 32 підприємства або 17,4%, у 2008р. – 30 або 16,9%, у 2009р. – 36 або 16,7%), в той час як питома вага інноваційно активних підприємств по Україні у 2010р. становила 13,8%. Слід відзначити, що питома вага інноваційно активних підприємств Чернівецької області у 2010р. порівняно з 2009р. зменшилась на 2,5 в.п. і це найнижчий показник за останні чотири роки.

Більшою за середню по Чернівецькій області була частка інноваційно активних підприємств у хімічній та нафтохімічній промисловості, металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів (по 27,3% від обстежених промислових підприємств кожного виду діяльності), легкій промисловості, машинобудуванні та інших галузях промисловості (по 20%), виробництві харчових продуктів, напоїв (17%), виробництві та розподіленні електроенергії, газу, пари та води (16,7%).

З 30 підприємств, які у 2010р. займалися інноваційною діяльністю, 8 – відносились до підприємств з виробництва харчових продуктів та напоїв, по 3 – до хімічної і нафтохімічної промисловості, металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів, машинобудування, виробництва та розподілення електроенергії, газу та води.

Більше 66% інноваційно активних підприємств знаходилось в м.Чернівцях. Серед областей Карпатського економічного району Чернівецька область за питомою вагою інноваційно активних промислових підприємств у загальній їх кількості впродовж останніх чотирьох років посідала друге місце після Івано-Франківської області. По-

рівняно з Україною у 2010р. частка їх була вищою на 0,4 в.п., у 2009р. та 2008р. – на 3,9 в.п., у 2007р. – на 3,2 в.п.

На нашу думку, дана ситуація зумовлена низкою проблем, зокрема: відсутні дієві та ефективні програми інноваційного розвитку, не надаються пільги щодо активізації інноваційної діяльності в регіоні.

Для їх вирішення доцільно було б визначитися з пріоритетами розвитку провідних галузей економіки на регіональному рівні, розробити ефективні інноваційні програми, котрі б передбачали створення сприятливого економічного середовища для реалізації інноваційної діяльності відповідно до інтересів всіх учасників, а це в свою чергу дозволить збільшити обсяги надходжень фінансових ресурсів для реалізації інноваційних проектів.

Водночас варто відзначити, що існують певні досягнення окремих підприємств, які мають передові технології виробництва. Так, Україна належить до восьми держав світу, що мають необхідний науково-технічний потенціал для створення і виробництва найсучаснішої авіаційної техніки. Окрім того, Україна входить до десяти найбільших суднобудівних держав світу. Протягом останніх років наші корабелі створили сучасні транспортні та промислові судна, які користуються стійким попитом серед таких європейських країн, як Греція, Німеччина, Нідерланди, Іспанія, Норвегія та інші. Заслужене місце на світовому ринку займає вітчизняна продукція енергетичного машинобудування. Протягом останніх років значно зріс внесок підприємств важкого машинобудування у створення нової техніки. Кількість найменувань техніки, що відповідає кращим світовим аналогам або за якістю переважає їх, ставить 74 відсотки від загального обсягу виробництва.

Як показали результати досліджень, в українській економіці зберігається досить низький рівень наукового забезпечення ряду галузей вітчизняного виробництва. Так, у провідних галузях промисловості, котрі випускають три чверті товарної продукції, відношення витрат на НДДКР до вартості товарної продукції складає менше 0,4%, а у де-

яких галузях це співвідношення є меншим 0,05%, причому понад 60% коштів, що витрачається на інноваційну діяльність, припадає на закупівлю нового обладнання, в той час як на придбання прав власності на винаходи, промислових зразків та ліцензій на використання зазначених об'єктів – від 4,7% у 2001 році до 0,9% у 2003 році [5, с.195].

Таким чином, переорієнтація виробничого потенціалу на новітні технології йде занадто повільно. Інновації, що мають впроваджуватись у виробництво внаслідок пріоритетних науково-технічних розробок, призначені перш за все для істотного позитивного впливу на соціально-економічний розвиток України. Щож до сучасного стану використання наслідків НДДКР у виробництві, то слід відзначити, що вони відіграють не дуже помітну роль у вирішенні проблеми безкризового розвитку економіки.

Ефективне використання наукового потенціалу як провідного фактора економічного розвитку можливе лише за умови, коли збалансовано взаємодіють всі його складові: фундаментальна наука, прикладні дослідження і конструкторські розробки. Забезпечення притаманних кожній складовій наукового потенціалу функцій в інноваційному процесі вимагає певного співвідношення між обсягами їхнього фінансування.

Досвід розвинених країн свідчить, що оптимальним є фінансування в обсязі 15% на фундаментальну науку, 25% - на прикладні дослідження і 60% - на конструкторські розробки, хоча ці пропорції можуть дещо змінюватися залежно від цілей та типу державної науково-технологічної політики. Нині в Україні склалася дещо інша пропорція: 15,7% фінансування скеровується на фундаментальні дослідження, 14,7% - на прикладні дослідження і 69,6% - на розробки. В умовах теперішньої економічної ситуації, в якій перебуває Україна, доробок фундаментальної науки не може бути повною мірою використаний для створення базових інновацій. [6]

Отже, результати досліджень підтверджують висновок про те, що для більшості промислових підприємств використання інновацій ще не стало головним фактором розвитку.

Вітчизняна система фінансування інноваційної діяльності постійно розвивається. До 1991 року вона базувалася на бюджетних дотаціях і децентралізованих джерелах цільового призначення. В ході реорганізаційних змін, що відбувалися на початку 90-х років, було ліквідовано більшість галузевих централізованих фондів, спрощена система контролю за оплатою праці, лібералізовані ціни. Порядок фінансування інноваційних проектів став залежати від характеру інновацій та фінансових джерел, що залучаються суб'єктами інноваційної діяльності.[7]

На даний момент в Україні основними джерелами фінансування інноваційної діяльності є: власні кошти підприємств; кошти бюджетів, що спрямовуються на фінансування інноваційних програм і проектів; кредити комерційних банків для фінансування пріоритетних в Україні програм; кошти спеціалізованих позабюджетних фондів; іноземні джерела фінансування; венчурний капітал.

ВИСНОВКИ

Завдання вдосконалення структури виробництва, як і раніше, залишається одним із пріоритетних напрямів реформування економіки. При формуванні державної промислово-інноваційної політики необхідно чітко уявляти, що формування структури промисловості в колишньому вигляді неможливо та економічно недоцільно. Потрібна чітка регіональна промислова політика, що передбачає комплекс заходів щодо стимулювання просування регіональних товарів на український та зовнішній ринок, підтримку промислового експорту та протекціоністський захист місцевих товаровиробників, гнучке регулюванню цін і тарифів на послуги природних монополій та інше. Головними кількісними показниками ефективності структурної перебудови повинні стати збільшення обсягів продукції переробних галузей АПК, радіоелектронної промисловості, відновлення обсягів виробництва машинобудування.

Протидія негативним для української промисловості процесам і збереження її конкурентоспроможності може бути успішною тільки при стратегічному плануванні економічної концен-

трації та створенні національних корпорацій, що відповідали б світовим стандартам і, отже, могли б протистояти агресивній політиці транснаціональних корпорацій на регіональному ринку.

Досвід провідних країн світу показує, що за відповідних умов входження регіонально значущих об'єктів промисловості до складу корпоративних структур можна вважати ефективним засобом вирішити соціально-економічні проблеми регіону, оскільки це дозволить збільшити можливості розв'язання соціальних проблем (включаючи й проблему збереження та створення робочих місць), сприяти формуванню політики соціально-економічного розвитку регіону, збільшити виробництво соціально значущої продукції, необхідної для вирішення проблем населення та розвитку економіки, збільшити доходи регіональних бюджетів, залучити в регіон додаткові фінансові ресурси, у тому числі іноземні інвестиції.

В умовах постійного дефіциту державних фінансових ресурсів, які направляються на підтримку та забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності, перенесення центру тяжіння на внутрішні можливості великих корпоративних структур – перспективний шлях підняття та зростання інноваційної активності в усіх галузях економічної діяльності на регіональному рівні. Для успішної реалізації такої перспективи необхідно розробити системний механізм взаємодії органів регіональної влади з корпоративним сектором економіки (особливо з його наукомісткою складовою), який включав би інституційні, організаційні, фінансово-економічні та соціально-економічні важелі, спрямовані на забезпечення стимулюючого середовища розвитку всіх етапів інноваційного процесу як на регіональному, так і на мікрорівнях.

Нині необхідно консолідувати зусилля й ресурси, що є в розпорядженні регіонів, для вирішення ключового завдання – переведення економіки регіонів на інноваційний шлях розвитку. Структурні й технологічні перетворення, необхідні для підвищення темпів зростання економіки, вимагають комплексного підходу, що припускає роз-

робку та реалізацію системи взаємозалежних заходів, спрямованих на підтримку й координацію діяльності всіх учасників інноваційного процесу (органів регіональної влади, учених, представників фінансових і промислових кіл).

Серед системних перешкод формування інноваційної моделі розвитку необхідно відзначити, насамперед:

- недосконалість нормативно-правової бази стимулювання інноваційної діяльності: практика ігнорування законодавства, призупинення дії статей законів, що стосуються фінансування інноваційної діяльності, декларативність законодавчих актів;

- недостатність фінансових ресурсів для впровадження інноваційних розробок;

- існування перешкод для формування ринку інноваційної продукції в Україні, збільшення фінансування наукових досліджень з боку іноземних замовників обумовлюють можливість збуту науково-технічної продукції вітчизняних розробників (на початкових етапах інноваційного циклу) іноземним фірмам;

- недосконалість механізмів організаційної взаємодії при здійсненні інноваційної діяльності;

Визначимо основні напрямки активізації інноваційної діяльності:

- внесення змін до законодавства та нормативних актів щодо регулювання та стимулювання інноваційної діяльності з метою усунення декларативності, неузгодженості із іншими законами;

- підвищення рівня фінансування науково-технічної діяльності до нормативів, передбачених законом, та удосконалення системи фінансування у напрямку скорочення частки базового фінансування та збільшення програмно-цільового за призначенням та держзамовлень на визначні розробки;

- сприяння у поширенні інтеграційних процесів у науково-виробничій сфері та в розвитку зарубіжного співробітництва, зокрема участь українських вчених у рамкових програмах Євросоюзу;

- формування механізмів економічного стимулювання НДДКР;

- проведення із залученням інвесторів конкурсів інноваційних проектів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Манів З.О. Економіка підприємства: навчальний посібник / З.О. Манів, І.М. Луцький. - К.: Знання, 2004.- 580 с.
2. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV // ВВР.- 2002.- №36.- С.266.
3. Пашута М.Т. Інновації: понятійно-термінологічний апарат, економічна сутність та шляхи стимулювання: Навчальний посібник / Пашута М.Т., Шкільнюк О.М. – К.: Центр навчальної літератури, 2005.- 118 с.
4. Фатхудинов Р.А. Инновационный менеджмент / Р.А. Фатхудинов. - СПб.: Питер, 2002.- 400 с.
5. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Статистичний збірник .- К.: Держкомстат України, 2012.- С.221.
6. Черваньов Д.М. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України / Д.М. Черваньов, Л.І. Рейкова.- К.: Знання, КОО, 2002.- 514 с.
7. Яковлев А.І. Спрямованість податкової системи на розвиток інновацій / А.І. Яковлев // Фінанси України, 2004.- № 2.- С.105-108.